

דיפלומטית הטוויטר: הסולם שנתן המערב לארדואן

גליה לינדנשטראוס ורמי דניאל | 4 בנובמבר, 2021 | גיליון 1531

האיום של נשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, להכריז על שגרירים מעשר מדינות מערביות, ביניהן שבע חברות נאט"ו, כ"אישיות בלתי רצויה", היה בעל פוטנציאל להפוך למשבר דיפלומטי חריף בין אנקרה למדינות אלו. המוצא הדיפלומטי ניתן דרך ציוץ של שגרירות ארצות הברית, שצוץ כלשונו מחדש או בניסוח דומה בחשבונות הטוויטר של השגרירויות האחרות, ולפיו ארצות הברית פועלת לפי סעיף 41 של אמנת וינה (1961), הנוגע לאי ההתערבות של הנציג הדיפלומטי בענייניה הפנימיים של המדינה המארחת. הסולם הדיפלומטי שהוגש לארדואן קשור בקושי לצאת חזיתית מול אנקרה, שבשנים האחרונות מצטיירת כבעלת ברית בעייתית במסגרת נאט"ו. משבר זה לא צפוי להיות האחרון בין אנקרה לבירות מערביות, ואף מסתמן שכניסה אפשרית נוספת של טורקיה לצפון סוריה וקשיים שצפוי להערים הקונגרס האמריקאי על מכירת מטוסי F-16 לטורקיה יהיו בין מחוללי המשברים הבאים. מדיניותו המתריסה של ארדואן מופנית לא פעם גם נגד ישראל, ולכן על ירושלים להמשיך לעקוב מקרוב אחרי ההתנהלות של אנקרה.

המשבר בין השגרירויות המערביות והממשלה הטורקית החל כאשר ב-18 באוקטובר פורסמה [הצהרה](#) מאת עשרה שגרירים, שציינה את יום השנה הרביעי לכניסתו לכלא של עוסמאן קוואלה וקראה לשחרורו. קוואלה הוא איש עסקים ונדבן טורקי אשר ניצל את ההון הגדול שירש לקידום ארגונים ליברליים ועודד בין היתר דיונים בנושאים רגישים בחברה הטורקית, ביניהם סוגיית ההכרה ברצח העם נגד הארמנים ויחס המדינה הטורקית למיעוט הכורדי. עם הזמן, פעילויותיו התנגשו בצורה יותר ויותר חזיתית עם המדיניות המשתנה של הממשלה הטורקית והנשיא, רג'פ טאיפ ארדואן. ארדואן ותומכיו מכנים את קוואלה "סורוס הטורקי", ולטענתם הוא מנצל את הונו כדי לתמוך בטרור, להחליש את המדינה הטורקית ולערער את יציבותה וריבונותה. ב-2017, המיליארדר הואשם בארגון הפגנות "פארק גזי" ב-2013 - הגדולות ביותר עד היום נגד ארדואן, אשר מוצגות על ידי המשטר כהפרות חוק שהיו מעורבים בהן גורמי טרור. הוא נעצר ומעצרו הוארך עד שזוכה על ידי בית המשפט בפברואר 2020. לפני שקוואלה שוחרר, הפרקליטות פתחה נגדו תיק נוסף, בטענה שהיה מעורב בניסיון ההפיכה של 2016. כן ערערה הפרקליטות על החלטת בית המשפט בתיק "פארק גזי" והדיונים בנושא חודשו ב-2020. תהליכים אלה והעובדה שקוואלה כלוא כבר יותר מ-4 שנים, הפכו אותו סמל עבור המתנגדים לארדואן, בטורקיה ומחוצה לה, אשר מציגים אותו כנדבן שרק ניסה לקדם ערכים ליברלים בארצו ונפל קורבן לנטייה האוטוריטרית של

הממשלה הטורקית בשנים האחרונות. עמדה זאת קיבלה חיזוק מבית הדין האירופי לזכויות האדם, שקבע שמטרת המעצר של קוואלה היא להשתיק אותו, ואשר פסק ב-2019 שעל טורקיה לשחררו. יצוין שטורקיה כפופה להחלטות בית הדין מתוקף האשרור שלה של האמנה האירופית לזכויות אדם ב-1954.

שגרירי עשר המדינות – ארצות הברית, צרפת, גרמניה, קנדה, ניו זילנד, דנמרק, הולנד, נורבגיה, שבדיה ופינלנד – שחתמו על ההצהרה, הוזמנו לשיחת נזיפה במשרד החוץ, אך ארדואן לא הסתפק בכך והצהיר ב-23 באוקטובר שהוא הורה לשר החוץ להצהיר על השגרירים כ"אישיות בלתי רצויה" – צעד שהיה מוביל לגירושם מטורקיה. ב-25 באוקטובר יצאה [הודעה](#) בציוץ בטוויטר מטעם שגרירות ארצות הברית באנקרה, ולפיה בנוגע לשאלות שעוררה ההצהרה מ-18 לאוקטובר, ארצות הברית מודיעה שהיא מכבדת את סעיף 41 של אמנת וינה (1961), הנוגע לקבלת החוקים במדינה המארחת את השגריר ואי-התערבות בענייניה הפנימיים של המדינה המארחת. הודעה זו צויצה בהמשך מחדש או בניסוח דומה בחשבונות של השגרירויות האחרות. הצד הטורקי הסתפק בהודעה זו וכך הוסר האיום בהכרזה על השגרירים כאישיות בלתי רצויה.

קשה לא לחבר בין ההחלטה הראשונית של ארדואן נגד השגרירים המערביים לבין מצבו הפוליטי בבית ובחוץ. בזירה הבינלאומית, מצבה של טורקיה עדין. היחסים בין אנקרה לוושינגטון רגישים מאז רכישת מערכת ההגנה האווירית S-400 על ידי טורקיה מרוסיה ב-2017, ועוד יותר מאז בחירת ג'ו ביידן לבית הלבן. גם היחסים בין טורקיה לשכנותיה האירופיות מתוחים. בהקשר זה, אפשר לראות בהכרזה של ארדואן לגבי גירוש השגרירים דרך להביע את התסכול שלו מול המדינות המערביות ולהגביר את מנופי הלחץ הטורקיים, בעת שאנקרה שואפת לנהל משא ומתן גם עם האיחוד האירופי וגם עם וושינגטון. במישור הפנים, הנשיא הטורקי נאלץ להתמודד בחודשים האחרונים עם אתגרים רבים. המדיניות הכלכלית שלו, שלפיה חשוב להוריד את הריבית בכל מחיר, מובילה לנפילה מתמשכת בערך הלירה הטורקית, שפוגעת קשות במצב הכלכלי של אזרחי המדינה. מצב זה והתארגנות יעילה של מפלגות האופוזיציה פגעו בפופולריות של ארדואן. הסקרים מצביעים על ירידה בתמיכה הציבורית בו כבר כמה חודשים ומסמנים שקיימת אפשרות שלא ינצח בבחירות הבאות לנשיאות, האמורות להתקיים ב-2023. על כן, האיום החריף שלו נגד השגרירים המערביים נתפס כדרך להסיט את תשומת הלב של דעת הקהל הטורקית מהחלטת נגיד הבנק הטורקי להוריד את הריבית שהחמירה את מצב הלירה, על ידי הניסיון לעורר את הרגש הלאומי.

את ההחלטה שלא לגרש את השגרירים ניתן לפרש בדרכים שונות. במערב וגם באופוזיציה הטורקית, רואים באופן שבו נפתר המשבר נסיגה לאחור של ארדואן, אשר חשש מלנקוט מהלך דיפלומטי קיצוני נגד מדינות חשובות לטורקיה מבחינות כלכלית ומדינית כאחת. תומכי נרטיב זה מזכירים את הירידה החדה בערך הלירה הטורקית שנגרמה על ידי המשבר הדיפלומטי ונבלמה אחרי סיומו, ורומזים שבמערכת קבלת ההחלטות הטורקית קיים גורם

אחר בקרב אנשי משרד החוץ הטורקי ואולי היה זה אף שר החוץ עצמו, שריסן את ארדואן. עם זאת, הנשיא הטורקי, שאמר ש"הוא בהתקפה" וש"אין צעד אחורה בספר המהלכים שלו", וכן ממשלתו, טוענים כי השגרירים הם שנסוגו. ההנהגה הטורקית מציגה את הודעת השגרירויות בהקשר לאמנת וינה כהכרה בטעות שלהן וטוענת שהיא הגנה על הכבוד והריבונות הטורקיים. שר החוץ הטורקי טען כלפי השגרירים שחלק מהם לקחו את ההכרזה הראשונה של ארדואן כל כך ברצינות עד כי "התחילו לארוז", וציין שהם "למדו לקח" מהתקרית. למרות סיום המשבר, שגרירי המדינות לא הוזמנו לקבלת הפנים של הנשיא לרגל יום הרפובליקה, שחל ב-29 באוקטובר. מצד שני, שר החוץ הטורקי חזר ואמר בתקשורת המקומית שההצהרה של השגרירים המערביים לא הייתה יוזמה של ממשלה או מנהיג, ובמיוחד לא של הנשיא האמריקאי ג'ו ביידן, אלא של "קבוצה של דיפלומטים צעירים" שהתניעו את המהלך. מטרתן של התבטאויות אלה הייתה גם להנמיך את גובה הלהבות מול ממשלות ומנהיגים מערביים, ובפרט אמריקאים, לאור פגישות שהיו צפויות בשולי ועידת ה-G-20 ובועידת האקלים בגלזגו. ארדואן, שבסופו של דבר לא נסע לגלזגו, ניפגש עם ביידן במהלך וועידת ה-G-20 ב-31 באוקטובר ובפגישה הועלו מספר סוגיות רגישות בין שתי המדינות, אך בסיום הפגישה לא הודיעו על התקדמות משמעותית לקראת פתרון.

הרצון של המדינות המערביות להגיע לפתרון מהיר של משבר השגרירים נבע בעיקר מכך שמבחינת קיים קושי להגיע לעימות חזיתי עם טורקיה עקב היותה חברה נאט"ו ושותפת סחר חשובה של חלקן. מעבר לכך, מבחינת האיחוד האירופי, סוגיית ארבעה מיליון פליטים (רובם מסוריה) הנמצאים בטורקיה מהווה גורם מרתיע מפני התנגשות עם אנקרה. זאת, מכיוון שקיים חשש שבדומה למה שהתרחש ב-2015, אז הגיעו כמיליון פליטים סורים לשטחי האיחוד האירופי ובפרט לגרמניה, טורקיה לא תעצור את מעברם הלאה של הפליטים משטחה לכיוון אירופה. ביוני 2021, הצהירה נשיאת הנציבות האירופית, אורסולה פון דר ליין, על כוונה להעביר לאנקרה עד 2024 כשלושה מיליארד אירו לצורך טיפול בפליטים, זאת בנוסף לשישה מיליארד האירו שכבר הועברו מאז 2016. העובדה שאיטליה, ספרד ובריטניה לא הצטרפו להצהרה בעניין קוואלה מצביעה על כך אין תמימות דעות מוחלטת במערב, בנאט"ו ואפילו בשורות האיחוד האירופי בקשר להתנהגות מול טורקיה, ושקיימות מדינות מערביות אשר, מסיבות שונות, שואפות לפתח עם אנקרה קשרים מתוחים פחות.

ניתן להעריך, שלפחות עד לבחירות לפרלמנט ולנשיאות בטורקיה, הצפויות להתקיים ב-2023, מידת הנכונות של ארדואן לנהל מדיניות מתריסה נגד מדינות המערב תישאר גבוהה ולא בטוח שהגורמים שריסנו את ארדואן הפעם ומצאו דרך יצירתית להגיע לפתרון יצליחו למנוע את המשבר הבא. כבר כעת נראה שסוגיה אחת שתגרום מתיחות בעת הקרובה היא כניסה אפשרית נוספת של טורקיה לצפון סוריה, אשר תאיים על הנוכחות האוטונומית הכורדית שעדיין קיימת שם. סוגיה נוספת היא המשך המתיחות סביב הרכישה הטורקית של מערכת ההגנה האווירית ה-S-400 מרוסיה (והכוונה לרכוש מערכת נוספת מסוג זה), וכן גירוש טורקיה מפרויקט ה-F-35. בעקבות הסירוב האמריקאי להשלים את עסקת מכירת ה-

F-35, טורקיה מעוניינת לרכוש 40 מטוסי F-16 חדשים ולשדרג 80 נוספים שכבר ברשותה, אך הקונגרס צפוי להערים קשיים על הרכישה. זאת, על אף החשיבות המיוחסת לכך שאנקרה תמשיך להסתמך על מערכות נשק מערביות גם כדי לחזק את חברותה בנאט"ו. אחת הזירות הנוספות שבהן צפויה מדיניות טורקית מתריסה היא מזרח הים התיכון. זירה זו, שלה חשיבות גוברת גם מבחינת ישראל, צפויה ליצור קשיים נוספים מול האיחוד האירופי, אשר חברות בו יוון והרפובליקה של קפריסין. משום שתסכולו של ארדואן מהמערב ומדיניותו המתריסה מופנים לא פעם גם נגד ישראל, על ירושלים לעקוב מקרוב אחרי ההתנהלות של אנקרה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט